

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Bilincinin Belirlenmesi*

Kenan BULUT** ve Hatice COŞKUN***

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türkçe öğretmeni adaylarının dil bilincinin ne düzeyde olduğunu belirlemektir. Çalışma, bir üniversitenin eğitim fakültesi, Türkçe öğretmenliği bölümü 3. ve 4. sınıfında öğrenim görmekte olan 35 Türkçe öğretmeni adayıyla yürütülmüştür. Çalışmada Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe bilinçlerinin ne düzeyde olduğu, bu bilinçlerini güçlendirmek ve bu konudaki farkındalıklarını arttırmak için neler yaptıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma ‘temel nitel araştırma’ desenine göre yürütülmüştür. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Bilincinin Belirlenmesine Yönelik Görüş Alma Formu” kullanılarak toplanmış ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmanın sonunda Türkçe öğretmeni adaylarının çoğunun Türkçe dil bilincine sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Çalışmanın bulguları literatürde yer alan benzer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Bütün bu aşamalardan sonra başta Türkçe öğretmeni adayları olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlara, kişilere, program hazırlayıcılarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretmeni adayları, dil, dil bilinci

Determination of Pre-service Turkish Language Teachers' Linguistic Awareness

Abstract: The aim of this study is to determine the level of language awareness of pre-service Turkish Language teachers'. The study was carried out with 35 third- and fourth- grade students

*Bu çalışma, 28-29 Kasım 2019 tarihinde düzenlenen *Kuruluşunun 30. Yılında Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dallarının Dünü, Bugünü, Yarını Çalıştayı*'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, kenanbulut80@yyu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4771-0459

*** Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, haticecoskun@yyu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0453-8700

****Bu araştırma için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu Başkanlığında (27/03/2020 tarih ve 2020/02-19 sayısı) etik izin alınmıştır.

of the department of Turkish Language education of education faculty of a university. In this study, it was tried to determine the level of pre-service Turkish Language teachers' level of Turkish awareness, what they did to strengthen this awareness and increase their awareness on this issue. The study was conducted according to the 'basic qualitative research' pattern. The data were collected by using the "Receiving Opinion Form for the Determination of Language Consciousness of Pre-service Turkish Language Teachers'" developed by the researchers and analyzed by content analysis. At the end of the study, it was concluded that most of the pre-service Turkish Language teachers' have Turkish language awareness. The findings of the study were discussed by comparing them with similar studies in the literature. After all these steps, were included to suggestions for pre-service Turkish Language teachers', relevant institutions and organizations, individuals and program preparers.

Keywords: Pre-service Turkish Language teachers', language, language awareness

Giriş

Dil zihnin aynası, kalbin tercümanı, kültürün aktarıcısı, yaşamın anlamıdır. İnsanların ait oldukları toplumla ve o toplumun kültürüyle bağ kurmasında en etkili öge olan dil, başta insan olmak üzere bütün varlıkların yaşamında çok büyük bir öneme sahiptir. Ancak dil, söz konusu öneminin büyüklüğü nispetinde anlaşılması zor bir muammadır. Çiftçi (2007) dili, insanların uzun süre edindikleri tecrübeler sonucunda vücuda getirdikleri; duygu düşünce ve isteklerini aktarmakta kullandıkları simgeler bütünü olarak tarif etmektedir.

Dil hem bir iletişim hem de bir bildirişim aracıdır. İletişim duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak birbirine aktarılması, paylaşılması iken bildirişim İpek (2015)'in ifade ettiği üzere "bir duygunun, bir niyetin ilkel bir şekilde veya bir gösterge dizgesinden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne ya da bir merkezden başka bir merkeze aktarılması, ulaştırılması" şeklinde açıklanabilir. Bu yönden bakıldığında toplum içinde yaşayan ve yaşadığı toplumun bir parçası olan bireyin bildirişimde bulunmak ve çevresindekilerle iletişim kurmak için kullandığı yegâne iletişim aracı dildir. Dolayısıyla dil bir bildirişim aracı ve iletişimin en önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dil elbette bir insan başarısı değildir. Ancak ilk insanla birlikte ortaya çıkan beşeri bir gizil güç, bir kabiliyettir. İnsanoğlu "genel anlamda bilgiyi, dil yoluyla kodlamış, nesilden nesile aktarmıştır. Aktarılan bu ögeler; kültürel unsurlar, bilimsel bilgi, teknik bilgi, her ne

olursa olsun yazılı ya da sözlü dille, kadim zamanlardan bugüne gelmiş ve toplumların ortak miraslarını yaratmıştır” (Eryılmaz, 2017, s. 2).

İşlevsel olarak iki temel üzerine kurulu olan dilin birinci işlevi insanı ve insana ait değerleri yakalayan, saklayan ve gizleyen, örten ve kapatan tarafıdır. Diğer işlevi ise insana ait duygu ve düşüncelerin, sevinç ve kederlerin kısaca insan dünyasını ilgilendiren bütün sorunların, değerlerin açıklanması, ortaya konulması, ifade edilmesidir. Dolayısıyla dil, insanlar için niyetle ilgili hem bir saklanma ve örtünme, hem de bir ortaya çıkma ve açıklama-yansıma aracı görevi üstlenmektedir (İpek, 2015).

Konfüçyüs’e atfedilen bir anekdot vardır: “Bir ülkeyi yönetmeye çağrılıydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?” diye sorduklarında, Konfüçyüs’ün,

Hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Eğer dil kusurlu ise, sözcükler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir. Şeklinde cevap vermesi burada anlatılacak her şeyi özetlemektedir.

“Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlıktır” (Aksan, 2007, s. 11). Bu kadar muazzam bir varlık olan dilin kültürden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Çünkü dil, “aynı zamanda her yönüyle ulusun kültürünü de yansıtır, dünyayı anadilimizin penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür, dünyayı onunla algılarız. Ünlü düşünür Wittgenstein ‘dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır’ der” (Kızıltan ve Yangın Ersanlı, 2008, s. 39). Wilhelm von Humboldt da dilin bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araç olduğunu, ancak kendi diline dayanan, kendi dilinde ilerlemeler yapan bir ulusun gerçek bir kültürün yaratıcısı olabileceğini ifade etmektedir (Akarsu, 1998).

Dilini kaybeden ulusların belli bir zaman sonra tarih sahnesinden silindiği ya da görünmez hale geldiği bir gerçektir. Çünkü dil, insanları ve milletleri görünür kılan yegâne unsurların başında gelir. Akarsu (1998)’nun şu ifadeleri bu açıdan önemlidir:

İnsanın insan olması, insanın kendi olması, kendi kimliğini bulması, kendi bilincine varması da dile bağlı. İnsan yaşamına kendisi biçim veren bir varlık; kendi kültürünü

yaratması da kendi elinde, bu yaratmayı sağlayan da dil. Gelişmiş bir kültür ancak gelişmiş bir dille kazanılabiliyor. İnsanın kimliğinin göstergesi, konuştuğu ve yazdığı dili olduğu gibi, bir ulusun kimliğinin göstergesi de yine o ulusun dilidir. Kimlik sorununun da çok tartışıldığı günümüzde dil-kültür bağlantısı sorunu da daha bir önem kazanıyor (s. 10).

İyi bir iletişim kurmak için iyi bir dil kullanımına, bunun için de iyi bir dil bilincine sahip olunmalıdır. Dil öğreticilerinin, özellikle ana dili öğreticilerinin iyi bir dil bilincine sahip olması, icra ettiği-edeceği mesleği için vazgeçilmez bir ön şart niteliğindedir. İnsan, varlık sebebi olan ana diline karşı duyarlı olmalıdır. Çünkü hayatımız boyunca kullanacağımız dile karşı ortaya çıkan duyarsızlıklar, dile önemli derecede zarar verir. Bu da dilin yozlaşmasına, önemini yitirmesine ve nihayetinde dilin yok olmasına sebep olabilir.

Bütün bunların önüne geçmenin yolu, iyi bir dil bilincine sahip olmak ve bunu sonraki nesillere aşılaktır. Bu, dilin kurallarını iyi bilmek, kullanırken özen göstermek, bu konuda kendimizi geliştirmek için neler yapılması gerektiği üzerinde kafa yormak, yollarını aramak-bulmak, kısaca hayatımız boyunca bir gayret içinde olmakla mümkündür. Çünkü dil bilinci gelişmiş toplumların, birliklerini daha çok korudukları bilinen bir gerçektir.

Bilinç sözcüğü, Büyük Türkçe Sözlük (TDK, 2020)'te “insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği; temel bilgi, temel görüş; algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, şuur” olarak yer almaktadır. Dil bilincini ise “bireyin kullandığı dile ve bu dilin kullanım alanlarına ilişkin duyarlılığı” (Erdem ve Eskimen, 2019, s. 24) olarak tanımlamak mümkündür. Dil bilinci bireysel olarak bilinçli olmanın yanı sıra toplumsal bir bilinci de gerektirir. Çünkü “toplumların ortak bilincinde (kollektif bilinç) dilin yaratıcı bir rolü vardır. Humboldt'a göre toplumların dünya görüşleri, dillerinden farklı olamayacaktır. Gerçekten de her dil kendi dünyasını inşa eder. Toplumların hayata dair tasavvurları, hayatı algılayışları dille ifadesini bulurken dilin kendisi de bu anlayıştan bağımsız değildir” (Eryılmaz, 2017, s. 2).

Dilin bilincinde olan bireyler, dillerini iyi kullanmaya özen gösterir. Dilin özenli kullanılması da dili hem muhafaza eder hem de dilin sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunur. “Dilin kusurlu olması bireylerin dil eksikliğinden kaynaklanan bir durumdur. Dilin kurallarını inceliklerini yeterince bilen bireyler dili daha etkili ve güzel kullanır”(Gövsa, 2005; akt. İpek, 2015, s. 35).

Dile giren ya da konulan bir kelime ya da kelime grubuna temkinli yaklaşmak, konuşurken ve yazarken hemen ve rastgele kullanmamak, kullanmadan önce ana dilimize uygun bir şekilde oluşturulup oluşturulmadığına dikkat etmek gerekir. Dile giren her yeni kelime, kelime grubu ve ifade biçimine adeta bir hasta nazarıyla yaklaşmak, o gözle bakarak bütün kontrollerden geçirmek gerekir. Ancak bütün kontrollerden geçtikten, yani ana dilimizin yapısına uygun, ruhunu yansıtan, dilin bozulmasına ve yozlaşmasına sebep vermeyeceğine emin olduktan sonra kullanılmalı, bu konuda çevremizdeki herkesi de bilinçlendirmeliyiz. Bu durum elbette dili, kendi gelişimini engelleyecek şekilde yeni kelime ve kavramlara kapalı tutma anlamına gelmez. Kısacası “dil, bireylerden özen beklemektedir” (İpek, 2015, s. 36). Erbay ve Çakmak (2009) bu konuda gerçek bir ihtiyacı karşılama amacı olmak koşuluyla dile zenginlik katacak kelimeler türetilbileceğini belirtir. Araştırmacılara göre halkın ağzında olanların yerine tuhaf sesli, şekilli ya da şifreli, ilmî dayanaktan uzak birtakım oluşumlar, kültürel bir öge olarak gelecek nesillere ulaşamayacaktır. Bununla kalmayıp var olan köklü kelimeleri de unutturacak, uydurulan tek tiplilik yüzünden gelecek de uyduruk olacaktır.

Dil, insana bir şahsiyet, bir kimlik kazandırır. Bireyin kendisiyle beraber taşıdığı ve benliğine mal ettiği tarih ne kadar genişse, onun şahsiyeti de o kadar büyüktür ve o nispette kuvvetlidir. Geçmişin en önemli araçlarından belki de ilki dildir (İpek, 2015). Erbay ve Çakmak’ın (2009) ifade ettiği üzere “dil olmadan bilinç olmaz. Dil, bireysel anlamda insanın ve milli kültürün içinde biriktirdikleri için bir araç değil, insana ait özün ve kültürün kendisidir” (s. 104). Dolayısıyla dil ile ilgili gelişmeler, dilin ait olduğu milletin kaderini de önemli derecede etkilemektedir.

Dünyada Dil Bilinci Üzerine

Dil bilinci ile ilgili belki de en önemli çalışmaları yapan kişi İngiliz araştırmacı Eric W. Hawkins (1915-2010)’tir. Dil öğretimi üzerinde derin bir etki yapan Hawkins, dilbilimcileri ve eğitimcileri bir araya getiren uluslararası bir kurum olan The Association for Language Awareness (ALA) (Dil Farkındalığı Derneği)’in kurulmasına yardımcı olmuştur (Downes, 2010).

Her anlamda dil bilincinin ‘babası’, standartları belirleyen kişi, ilham kaynağı ve yirminci yüzyılda dil öğretiminde en önde gelen isimlerden biri olarak (Downes, 2010) görülen Eric Hawkins, dil ve dil bilinci ile ilgili fikirlerini uygulamaya koymak için cesurca çalışmıştır¹

¹James (2005) bu fikre bazılarının eski ‘dibilgisi eziyeti’ne geri dönmek şeklinde baktığını, ancak Hawkins’in buna gerek olmadığını açıkça gösterdiğini ifade etmektedir.

(James, 2005). Hawkins'in bu görüşleri dilbilimciler tarafından tüm öğrenmenin merkezi olarak görülmüş ve bunun müfredata nasıl yerleştirilebileceğine dair somut öneriler ortaya atılmıştır (Svalberg, 2016).

Eric Hawkins, 1999 yılında yazdığı makalesinde dil bilincinin yirmi beş yıl önce Birleşik Krallık'ın öğretim programlarına konulduğunu ve bunun okullardaki başarısızlıkların birçoğuna bir çözüm olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Hawkins, 1999). Hawkins'in bu ifadelerinden dil bilincinin Avrupa'da daha 1974 yılında öğretim programlarına konulduğu görülürken konuyla ilgili çalışmaların daha önceden başladığı anlaşılmaktadır. Sonraki sürece bakıldığında, dil bilinci üzerine yapılan araştırmalar hız kazanmış, birçok dil ve dilbilim araştırmacısı konuyla ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmıştır (Balboni, 1993; Gray, 1994; Stainton, 1992).

Türkiye'de dil bilinci üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmaların birçoğu da son zamanlarda yapılmıştır. İlköğretim, ortaöğretim ya da yükseköğretim düzeyinde müfredatımızda bu yönde bir ders de bulunmamaktadır. İlköğretim ve ortaöğretimde okutulan Türkçe ya da dil ile ilgili derslerin müfredatında yer alan dil bilgisi konularının dil bilinci edindirmekten uzak kaldığı bilinen bir gerçektir. Okullarda uygulanan dil bilgisi öğretimine dikkat çeken Yaman (2011), dilbilgisi dersinin soyut birtakım kural ve kavramların aktarılması esasına dayandığını, öğrencilere kullandıkları ana dilinin özelliklerini kazandırarak Türkçe bilincini geliştirme amacına dönük uygulamaları içermediğini belirtmiştir.

Türkçe öğretim programlarına bakıldığında aynı problem orada da karşımıza çıkmaktadır. Son yapılan 2018 Türkçe Öğretim Programı'nda hiçbir sınıf düzeyinde dil bilinci ya da farkındalığı ile ilgili bir kazanımın olmaması düşündürücüdür. Bu konuda program hazırlayıcılara ve ilgili kurumlara önemli görevler düşmektedir. Çünkü dil bilincini kazandırmak ve bu bilinci gelecek nesillere taşımak kuşkusuz eğitim aracılığıyla mümkün olacaktır.

Bu konuda kendilerine önemli görevlerin düştüğü meslek gruplarından birisi de hiç kuşkusuz öğretmenlerdir. Kolaç'ın (2008, s. 442) ifade ettiği üzere "öğretmen anadili bilincine ve duyarlılığına sahipse anadilinin bütün inceliklerini kullanarak öğrencisine model olabilir ve bu sevgiyi, bilinci, duyarlılığı öğrencilerinde oluşturabilir. Sahip olunmayan duyarlılık ve bilincin aktarılması söz konusu değildir". Ancak öğretmenlerin, özellikle ana dili öğretmenlerinin, lisans eğitimi sürecinde bu konuda yeterli eğitimi aldıklarını söylemek mümkün değildir. Genelde öğretmen yetiştirme lisans programlarına özelde de Türkçe

öğretmenliği lisans programına bakıldığında dil bilinci, dil farkındalığı ya da bu anlamdaki bir dersin programda yer almadığı, diğer derslerin içeriğinde de bu konuya özel bir yer ayrılmadığı görülmektedir.

Dildeki yozlaşmanın en önemli sebeplerinden birisi de hiç kuşkusuz kitle iletişim araçları, sosyal medya, farklı internet ortamlarında kullanılan yanlış dil ve bu dilin zamanla yazı dilimize ve günlük konuşma dilimize de geçmesi, gerçek olarak telakki edilmesidir. Bu da dil bilinçsizliğinin bir sonucudur. Bu konuda yapılan çalışmalarda internet ortamında kullanılan dilin günlük konuşma dilinin yanlış kullanımlarını içerdiği, internet ortamındaki yanlış kullanımların günlük konuşma diline ve yazı diline yansıdığı, anlık ileti olduğu, programlarındaki yanlış kullanımların, konuşma bozuklukları ve iletişim sorunlarına sebep olduğu, daha kötüsü ise bu yanlışlara ısrarla devam edildiği ortaya konulmuştur (Aktaş ve Şentürk, 2014; Akbıyık, Karadüz ve Seferoğlu, 2013; Ertuğrul ve Keskin, 2012; Temur ve Vuruş, 2009; Çağlak, 2003).

Dil farkındalığına sahip ve dil bilinci yüksek olanların hem ana dillerini edinmede hem de ikinci ve yabancı bir dili öğrenmede daha başarılı oldukları/olacakları yadsınamaz bir gerçektir. Bu bilinci edinemeyenlerin ise ne kendi dillerini ne de yabancı ve ikinci bir dili doğru bir şekilde edinmeleri mümkün değildir. Dilde bilinçlenme ve bilinçlendirmeye gereken önemi vermeyenlerin, dillerinde yaşanan kirliliğe, erozyona, umursamazlığa karşı savaşmayanların, zamanla ana dillerine karşı yabancılaşacakları unutulmamalıdır.

Bu çalışma Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının Türkçe dil bilincini belirlemeye yönelik bir çalışmadır. Türkçe dersine girecek öğretmen adaylarının iyi bir dil bilincine sahip olmaları gerekli hatta zorunludur. Dil bilinci olmayan kişilerin anadili öğreticisi olamayacağından hareketle çalışmada, Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe dil bilinçlerinin belirlenmesi ve bu bilincin güçlendirilmesine yönelik nelerin yapılabileceğinin tartışılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır:

Türkçe öğretmeni adaylarının;

1. Türkçeyle ilgili yeterli bilince sahip olma durumlarını,
2. Türkçenin yazılı ürünleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip olma durumlarını,
3. Türkçeyle ilgili sözlü kültürden gelen anlatılardan ne kadar haberdar olduklarını,

4. Konuşurken veya yazarken Türkçenin söz varlığını (atasözleri, deyimler, özlü sözler) kullanıp kullanmadıklarını,
5. Türk edebiyatının seçkin edebi eserlerinden ne kadar haberdar olduklarını ve bunun için neler yaptıklarını,
6. Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okuyup okumadıklarını, zorunlu haller dışında okumalar yapıp yapmadıklarını,
7. Sosyal medyayı kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat edip etmediklerini,
8. Konuşurken ya da yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterip göstermediklerini,
9. Türkçe bilinci kavramının kendileri için ne anlam ifade ettiğini belirlemek.

Yöntem

Çalışma, nitel araştırma türlerinden biri olan ‘temel nitel araştırma’ desenine göre yürütülmüştür. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). ‘Temel nitel araştırma’ ise fenomenolojik, gömülü (örtük) teori, öyküsel analiz, eleştirel ya da etnografik vb. nitel çalışma türlerinden birisinin kapsamına girmeyen ama yorumlayıcı bir yaklaşımla yapılan nitel çalışmalardır. Temel nitel araştırmalarda da veriler görüşmeler, gözlemler ya da doküman analizi yoluyla toplanır (Merriam, 2013). Bu çalışmada da Türkçe öğretmeni adaylarının dil bilincine sahip olma durumları farklı yönleriyle incelenmiş, elde edilen veriler yorumlanarak sunulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir üniversitenin eğitim fakültesi, Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan 3 ve 4. sınıf Türkçe öğretmeni adayları oluşturmaktadır. Çalışmaya, öğretmen adaylarının görüşlerine başvurulduğu günlerde derse gelen 35 öğretmen adayı katılmıştır. Çalışmaya katılım konusunda gönüllülük esas alınmıştır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Çalışmada yer alan Türkçe öğretmeni adaylarına sorulacak soruları içeren bir “görüş alma formu” hazırlanmıştır. Bu formun hazırlanması için ilgili literatür ayrıntılı olarak incelenmiş ve birçok soru hazırlanmıştır. Bu sorular üzerinde yapılan çalışma sonrasında amaca hizmet edebilecek sorular seçilmiştir. Böylece hazırlanan form, görüş ve önerilerinden

yararlanmak üzere Türkçe Eğitimi alan uzmanlarıyla paylaşılmıştır. Gelen dönütler doğrultusunda görüş alma formu yeniden düzenlenerek son hali verilmiştir. Bu işlemlerin sonunda *Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Bilincinin Belirlenmesine Yönelik Görüş Alma Formunda*, araştırmanın amacına hizmet edeceği düşünülen çeşitli alt boyutlara sahip dokuz soru yer almıştır.

Verilerin toplanması sürecinde, derslere devam eden ve gönüllü olan öğretmen adayları ile iletişime geçilmiştir. Görüş alma formu elden kendilerine ulaştırılmış, formda yer alan açık uçlu sorulara yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler nitel çözümleme tekniklerinden içerik analizine göre analiz edilmiştir. Bu süreçte dört aşama izlenmiştir. Öncelikle veriler kodlanmış, ardından aynı anlama gelen kodlar birleştirilmiş ve verilerden hareketle temalar oluşturulmuştur. Daha sonra elde edilen veriler belirlenen temalara ve kodlara göre düzenlenerek sunulmuş ve bulgulara son hali verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırma yöntemine göre yürütülen bu çalışmanın her aşamasında özellikle ihtiyaç durumunda Türkçe eğitimi uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma hipotezinin oluşturulması, çalışma konusu ile ilgili araştırma yapılması, yapılacak çalışmanın niteliği ve çalışma şekli, yöntemin belirlenmesi, soruların hazırlanması, verilerin toplanması, tasnif edilmesi, çözümlenmesi, bulguların oluşturulması ve yorumlanması vd. aşamalarının tamamında alan uzmanı iki araştırmacı birlikte çalışmıştır. Ayrıca ihtiyaç durumunda, alan uzmanı diğer araştırmacıların görüşlerine de başvurulmuştur. Böylece araştırmanın geçerliğini sağlamak için gerçek bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Durum var olduğu şekliyle ve herhangi bir müdahale olmadan yansıtılmaya çalışılmıştır.

Güvenirlilik için ise kodlayıcıların fikir birliğine başvurulmuştur. Verilerin belli bir yüzdeliği (yüzde yirmi) araştırmacılar tarafından birlikte analiz edilmiş ve kodlarla ilgili fikir birliği sağlanmıştır. Böylece verilerle ilgili genel bir yapı ortaya konulmuş, verilerin kalan kısmı bir araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Analizler bittikten sonra yine iki araştırmacı verileri gözden geçirmiş ve değerlendirmişlerdir. Veri analizinde herhangi bir problem olmadığı kanaatine varıldıktan sonra bulgular aşamasına geçilmiştir.

Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe dil bilincine sahip olma durumlarını farklı yönleriyle ele almayı amaçlayan bu çalışmanın bulgularında öncelikle genel tabloya ilişkin bilgiler paylaşılacak ve derinlemesine analizler yorumlanarak verilecektir. Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe dil bilinçlerine ilişkin genel durumlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo. Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe dil bilinçlerine ilişkin genel durumları

Temalar	Kategoriler		
	Evet (n)	Hayır (n)	Kısmen (n)
1. Türkçe bilincine sahip olma algısı	22	9	4
2. Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden haberdar olma	19	7	8
3. Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okuma	23	5	2
4. Zorunlu haller dışında okumalar yapma	15	6	-
5. Türk dili ya da Türk edebiyatı ile ilgili süreli yayınları takip etme	6	23	3
6. Türkçeyle ilgili sözlü kültürden gelen anlatılardan haberdar olma	30	3	-
7. Konuşurken veya yazarken Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullanma/çaba gösterme	28	2	3
8. Konuşurken ve yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterme	24	4	3
9. Sosyal medyayı kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat etme	19	12	-
10. Türkçe dil bilinci kavramının anlamını bilme	-	-	-

Tablo'da görüldüğü gibi öğretmen adaylarıyla yapılan görüşmeler sonucunda 10 farklı tema oluşturulmuştur. Bu temalara ilişkin genel analiz *evet*, *hayır*, *kısmen* şeklinde kategorilere ayrılmış, katılımcıların genel durumu yansıtılmaya çalışılmıştır. Onuncu tema olan Türkçe dil bilinci kavramının anlamını bilmeye ilişkin veriler sayılarla ifade edilmemiştir. Aşağıda temalara ve bu temalar altında elde edilen verilerin detaylı sunumuna yer verilmiştir.

Türkçe Bilincine Sahip Olma Algısı

Öğretmen adaylarına Türkçe dil bilincine sahip olup olmadıkları (konuşurken ve yazarken dil kurallarına dikkat etme, dilin yozlaşmaması için çaba gösterme, vb.) konusunda kendilerini değerlendirmelerine yönelik soru yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğu Türkçe dil bilincine sahip olduğunu (n=22), bir kısmı bu bilince sahip olmadığını (n=9), az bir kısmı ise kısmen (n=4) bu konuda bilinçli olduğunu belirtmiştir.

Türkçe dil bilincine sahip olduğunu belirten katılımcıların gerekçelerine bakıldığında üzerinde en çok durdukları hususların *konuşurken ve yazarken dil kurallarına dikkat etme*,

Türkçe öğretmeni adayı olarak gerekliliğine inanma olduğu görülmektedir. Katılımcıların ifade ettikleri diğer hususlar ise *dilin inceliklerine uygun kullanılması gerekliliğine inanma, Türkçeye olan ilgi, örnek alınan kişilerin etkisi, lisans eğitiminde alınan dersler, yabancı kökenli kelimeler kullanılmamaya özen gösterme, Türkçeyi doğru öğretme arzusu, dilin varlığını sürdürme gerekliliği, kelime hazinesinin yeterli olması ve Türkçe dil bilgisine meraklı olmadır.*

Türkçe dil bilincine sahip olmadıklarını belirten öğretmen adaylarının gerekçelerine bakıldığında *yöresel ağız özelliklerinin baskın olması, toplumda dil duyarlılığının olmaması, dil donanımı yetersizliği, konuşmadaki yanlışlıkların yazmaya yansımaları ve yaşanan çağın etkisi* olduğu görülmektedir. Kısmen Türkçe dil bilincine sahip olduğunu belirten katılımcıların gerekçeleri ise *dil kurallarına yeterince önem vermeme, yeterli düzeyde kitap okumama ve yerel ağız özelliklerinin etkisi* olarak belirtilmiştir.

Türk Edebiyatının Seçkin Edebî Eserlerinden Haberdar Olma

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden haberdar olup olmadıkları ve bu hususta neler yaptıkları sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı (n=19) Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden haberdar olduklarını, bir kısmı ise kısmen haberdar olduklarını ya da haberdar olmadıklarını belirtmiştir.

Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden haberdar olduğunu belirten katılımcıların bu hususta yaptıkları çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla bu eserleri *okuma çabası içinde olduklarını* (f=11) belirttikleri görülmektedir. Yapılan diğer çalışmalar ise *Türk edebiyatını tanıma çabası içinde olma, edebiyata olan ilgiyi sürdürme, edebiyattaki gelişmeleri takip etme, okumasa da eserle ilgili araştırma yapma, gerektiğinde okuyup takip etme, farklı dönemlere ait eserleri okuma, Cumhuriyet dönemi eserlerini okuma* şeklindedir.

Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden *kısmen haberdar olduğunu* belirten katılımcılar ise gerekli çabayı gösterdiklerine inanmadıklarını, yeterince okumadıklarını, mecbur kaldıkça okuduklarını ve ilgi duymadıklarını belirtmişlerdir. Bu soruya *kısmen* şeklinde yanıt veren katılımcılar ise yeterli olmasa da dikkat ettiklerini, takip etmeye çalıştıklarını, özellikle güncel eserleri takip ettiklerini, seçkin edebî eserler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, dünya edebiyatına ilgi duyduklarını ifade etmişlerdir.

Türk Edebiyatı Eserlerini Zevk Alarak Okuma

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğu Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okuduklarını (n=23), bir kısmı okumadıklarını (n=5) ya da kısmen okuduklarını (n=2)

belirtmişlerdir. Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okuduğunu belirten katılımcılar *isteyerek ve beğenerek okuduklarını, önemli ve güzel eserler olarak gördüklerini, bilgi, kültür ve dünyaya bakış açılarını geliştirdiğini, seçkin yazarların eserlerini okumaktan zevk aldıklarını ve toplumcu gerçekçi yazarların eserlerinin toplumu etkilediğini* ifade etmişlerdir.

Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okumadıklarını belirten katılımcılar *yabancı yazarların eserlerinden zevk aldıklarını, dünya klasiklerini daha çok okuduklarını ve Türk edebiyatı eserlerinin ilgi çekici olmadığını* belirtirken bu eserleri kısmen okuduklarını belirten katılımcılar ise *eserlerin çoğunu beğenmediklerini* vurgulamışlardır.

Zorunlu Haller Dışında Okumalar Yapma

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına zorunlu haller dışında da okumalar yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı bu soruya evet (n=15) şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların gerekçelerine bakıldığında *bir kitabın içten gelerek zevkle okunması gerektiğine inandıkları, okuma sevgisi ve alışkanlığının olması, okuyacağı eseri seçme özgürlüğünün olması, düşündüren, sorgulatan, ruha zenginlik veren eserleri okumanın doyumunu ve edebi eserleri okumaktan zevk almalarıdır*. Zorunlu haller dışında okumalar yapmayan (n=6) katılımcılar ise *yeterince kitap okumadıklarını ve okumak için yeterince zaman ayıramadıklarını* belirtmişlerdir.

Türk Dili ya da Türk Edebiyatı ile İlgili Süreli Yayınları Takip Etme

Türk dili ya da Türk edebiyatı ile ilgili süreli yayınları takip edip etmedikleri sorusuna katılımcıların çoğunluğunun hayır (n=23) şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Süreli yayınları takip ettiklerini belirten (n=6) katılımcılar ise Varlık, Ot, Kafka Okur, Kafa ve Bavul dergilerini takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Az sayıda öğretmen (n=3) zaman zaman bu yayınları takip ettiğini ifade etmiştir.

Türkçeyle İlgili Sözlü Kültürden Gelen Anlatılardan Haberdar Olma ve Kullanma

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına Türkçe ile ilgili sözlü kültürden gelen anlatılardan haberdar olma durumlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı haberdar olduğunu (n=30), bir kısmı ise haberdar olmadığını (n=3) belirtmiştir. Türkçenin sözlü kültüründen gelen anlatılarını kullanma sıklığı, durumu ya da amacıyla ilgili açıklamalara bakıldığında katılımcılardan bazılarının *haberdar olmasına rağmen kullanmadıkları* (f=7) görülmektedir. Diğer katılımcılar ise *sözlü kültürden gelen anlatıları gerektiğinde kullanmaya çaba gösterdiklerini, günlük hayatta sıklıkla kullandıklarını, etkili konuşmak için*

kullandıklarını, sohbet esnasında konuyla ilgili ise kullandıklarını, eğlence ya da bilgilendirme amaçlı kullandıklarını ve küçüklere anlatmak için kullandıklarını belirtmişlerdir. Türkçeye ilgili sözlü kültürden gelen anlatılardan haberdar oldukları türler ise *masal, efsane, tekerleme, şarkı ve manidir.*

Konuşurken veya Yazarken Türkçenin Kalıplaşmış İfadelerini Kullanma/Çaba Gösterme

Öğretmen adaylarına konuşurken veya yazarken Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullanıp kullanmadıkları ve bunun için bir çaba içinde olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı kalıplaşmış ifadeleri kullandıklarını (n=28) belirtmiştir. Böyle bir çaba içinde olduğunu belirten katılımcıların gösterdikleri çabalar incelendiğinde önemli bir kısmının Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullandıklarını fakat bunun için *özel bir çaba göstermediklerini* (n=16) belirttikleri görülmektedir. Diğer katılımcıların gösterdikleri çabalara bakıldığında *gerektiğinde kullandıkları, anlatımı güçlendirmek için kullandıkları, konuşma esnasında sıklıkla kullandıkları, daha iyi bir iletişim kurmak için kullandıkları, hoşta giden ifadeleri akılda tutma çabası içinde oldukları, atasözleri ve deyimleri kullandıkları* görülmektedir.

Konuşurken veya yazarken Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullanmadıklarını belirten katılımcılar (n=2) *sosyal medya diliyle konuştuklarını* ve bu noktada *kelime hazinelerinin yetersiz kaldığını* belirtmişlerdir. Kısmen kullandıklarını (n=3) belirten katılımcılar ise herhangi bir çaba içinde olmadıklarını ya da çaba gerektiren bir durum yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Konuşurken veya Yazarken Türkçe Kelimeler Kullanmaya Özen Gösterme-Neden

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarından konuşurken ve yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterip göstermediklerini nedenleriyle açıklamaları istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu özen gösterdiklerini (n=24), az bir kısmı özen göstermediklerini (n=4) ya da kısmen özen gösterdiklerini (n=3) belirtmiştir. Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterdiklerini belirten katılımcıların gerekçeleri incelendiğinde *Türkçe öğretmeni adayı olmanın verdiği sorumluluk* (f=6) ve *Türkçe kelimeleri tercih etme çabası* (f=4) en çok vurgulanan iki husus olmuştur. Diğer gerekçeler ise *Türkçenin varlığını sürdürmesi gerekliliği, dil bilincini kazandırmak adına önemli görme, karşıdakine Türkçeye olan hassasiyetini gösterme çabası, dildeki yozlaşmaya karşı olma, dili Türkçenin güzelliğine uygun kullanma*

gayreti, Türkçeyi sevmeye, güzel ve etkili konuşma gayreti, daha anlaşılır olabilme ve Türkçeye hâkim olma gayretidir.

Konuşurken ve yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen göstermediklerini belirten katılımcılar sadece anlaşılmak isteği içinde olduklarını ve konuşmayı akışına bıraktıklarını belirtmiştir. Kısmen özen gösterdiklerini belirten katılımcılar ise bu durumun konuşma içeriğine bağlı olduğunu, resmi belge ya da konuşmalarda özen gösterdiklerini ve farklı dilleri konuşmaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Sosyal Medyayı Kullanırken Türkçenin Kurallarına Dikkat Etme

Öğretmen adaylarına sosyal medya kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat edip etmedikleri ve nelere dikkat ettikleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu bu konuda dikkat ettiklerini (n=19), önemli bir kısmı ise dikkat etmediklerini (n=12) belirtmiştir. Bu konuda dikkat ettiklerini belirten katılımcılar en çok yazım ve noktalama kurallarına dikkat ettiklerini (f=6) vurgulamıştır. Katılımcıların dikkat ettiği diğer hususlar ise kelimeleri doğru ve tam yazma, ünlü harflere dikkat etme, Türkçeye zarar verecek kullanımlardan kaçınma, dil bilgisi kurallarına uygun yazma çabası, cümleleri tam yazma çabası, paylaşım yapmadan önce kontrol etme, çevredeki kişileri bu konuda uyarmadır.

Sosyal medya kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat etmediklerini belirten katılımcılar ise zamandan tasarruf etmeyi istediklerini, az karakter ile anlatma isteği olduğunu, hızlı yazma kaygısı yaşadıklarını ve önemli olanın anlatılmak istenenin anlatılması olduğunu ifade etmiştir.

Türkçe Dil Bilinci Kavramının Anlamını Bilme

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına Türkçe dil bilinci kavramının kendileri için ne anlam ifade ettiği sorulmuştur. Katılımcıların ifadeleri dil-kullanım ve dil-kültür kategorilerinde ele alınmıştır. Dil-kullanım kategorisinde katılımcılar dil bilinci kavramını en çok Türkçeyi kurallarına uygun kullanmaya özen gösterme (f=16) olarak ifade etmişlerdir. Dil bilinci kavramının katılımcılarda çağrıştırdığı diğer olgular ise Türkçeyi koruma, Türkçenin önemini kavrama, Türkçenin güzelliklerinin farkında olma, dilin bilinçli kullanılması, Türkçenin farkında olma, Türkçenin sahip olduğu kelime hazinesini kullanma ve dilin yaşatılmasıdır. Dil-kültür kategorisinde ise katılımcılar dil bilinci ile ilgili bir milletin varlığını sürdürmesi, bir toplumun kültür varlığının gelecek kuşaklara aktarılması, bir milletin kültürü olması ve Türkçenin ses bayrağı olması olgularını ifade etmişlerdir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- Türkçe öğretmeni adaylarının çoğu Türkçe bilincine sahip olduklarını, Türk edebiyatının seçkin edebi eserlerinden haberdar olduklarını, Türk edebiyatı eserlerini zevk alarak okuduklarını, zorunlu haller dışında okumalar yaptıklarını, Türkçeye ilgili sözlü kültürden gelen anlatılardan haberdar olduklarını ve kullandıklarını, konuşurken veya yazarken Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullanmaya gayret gösterdiklerini, konuşurken veya yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterdiklerini, sosyal medya kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir.
- Çalışmaya katılanların çoğu, Türk dili ya da Türk edebiyatı ile ilgili süreli yayınları takip etmediklerini belirtmişlerdir.
- Katılımcılar Türkçe dil bilinci kavramının anlamını en çok *Türkçeyi kurallarına uygun kullanmaya özen gösterme* şeklinde ifade etmişlerdir.

Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre çalışmaya katılan Türkçe öğretmeni adaylarının çoğunluğunun Türkçe dil bilincine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların Türkçe öğretmeni olmanın verdiği sorumluluğa sahip olduklarını belirttikleri, konuşurken ve yazarken dil kurallarına dikkat ettikleri görülmektedir. Katılımcılar ayrıca dilin inceliklerine uygun kullanılması gerektiğine inandıkları, Türkçeyi doğru öğretme arzusu içinde oldukları, vb. gerekçelerle görüşlerini savunmuşlardır. Bu konuda yeterli olmadıklarını belirten katılımcılar ise yöresel ağız özelliklerini kullanmak, toplumda dil duyarlılığının olmaması, dil donanımının yetersiz olması şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Tekşan ve Kanık Uysal'ın (2018) çalışmasında da Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin yüksek düzeyde Türkçe bilincine sahip oldukları tespit edilmiştir. Kızıltan ve Yangın Ersanlı'nın (2008) öğretim elemanları ile yaptığı çalışma sonuçlarına göre de katılımcıların genel olarak dil bilincine sahip oldukları ifade edilmiştir. Arslan ve Kılıç (2012) Türkçe öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin Türkçe bilinç düzeylerinin iyi düzeyde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar bizim çalışmamızı desteklemektedir. Nitekim Kavcar'ın (2008) da belirttiği gibi tek tek bireyler ve toplum olarak dil bilinci taşımak, bilinçli çabalar içinde olmak bir zorunluluktur.

Bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarının önemli bir kısmı Türk edebiyatının seçkin edebî eserlerinden haberdar olduklarını ve çoğunlukla bu eserleri okuma çabası içinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu eserlerden haberdar olmadığını belirten katılımcılar ise gerekli çabayı göstermedikleri hususundaki farkındalıklarını vurgulamışlardır. Kısmen haberdar olduğunu belirten katılımcılar ise yeterli olmasa da dikkat ettiklerini ve takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Türkçe öğretmeni adaylarının çoğunluğu Türk edebiyatı eserlerini zevk olarak okuduklarını ifade etmişlerdir. Türk edebiyatı eserlerini zevk olarak okumadığını belirten çok az katılımcı olmasına rağmen katılımcıların yabancı yazarların eserlerinden zevk aldıklarını, Türk edebiyatı eserlerini ilgi çekici bulmadıklarını belirtmeleri dikkat çekmektedir. Türk edebiyatı eserlerini okumak Tekşan ve Kanık Uysal'ın (2018) da belirttiği gibi öğretmen adaylarının Türkçenin güzelliklerinin farkına varmalarını sağlayacak ve onlarda doğal olarak dil bilinci oluşturacaktır.

Katılımcıların zorunlu haller dışında okuma yapma durumları incelendiğinde bir kısmının kitabın içten gelerek zevkle okunması gerektiğine inandıkları, edebî eserleri okumaktan zevk aldıkları ve bu alışkanlığa sahip oldukları anlaşılmaktadır. Zorunlu haller dışında okuma yapmayan katılımcılar ise okumak için yeterince zaman ayırmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğu Türk dili ya da Türk edebiyatı ile ilgili süreli yayınları takip ettiklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarının neredeyse tamamı sözlü kültürden gelen anlatılardan haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları bu anlatılardan haberdar olmalarına rağmen kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Anlatıları kullandıklarını belirten katılımcıların ise gerektiğinde kullanmaya çaba gösterdikleri, günlük hayatta sıklıkla kullandıkları, etkili konuşmak için, sohbet esnasında veya eğlence amaçlı kullanma eğilimi gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların önemli bir kısmının konuşurken veya yazarken Türkçenin kalıplaşmış ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Bu ifadeleri kullanmak için gösterilen çabalar incelendiğinde gerektiğinde kullanma, anlatımı güçlendirmek için kullanma, iletişim kurmak için kullanma vb. durumlar belirttikleri görülmektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarına, konuşurken veya yazarken Türkçe kelimeler kullanmaya özen gösterip göstermediklerini belirlemek için yöneltilen soruya verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların çoğu bu konuda özenli olduklarını belirtmişlerdir. Türkçe öğretmeni adayı olmanın verdiği sorumluluk ve Türkçe kelimeleri tercih etme çabası en çok ön

plana çıkarılan nedenlerdir. Diğer nedenlerden bazıları Türkçenin varlığını sürdürmesi gerekliliği, dil bilinci kazandırmak adına önemli görmek ve dildeki yozlaşmaya karşı olmaktır. Kolaç (2008) çalışmasında, öğretmen adaylarının yaşadığı sorunları yabancı dillerin dilimiz üzerindeki egemenliği, yabancı sözcük kullanımının rahatsız edecek düzeyde olması, yabancı sözcük kullanımına duyulan özentisi, anadil kullanımındaki duyarsızlık ve bilinçsizlik olarak belirtmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğretmen adaylarının bu noktada bilinçli oldukları sonucuna ulaşılabılır. Bu sonuçlar Kavcar'ın (2008) belirttiği, dilimize karşı her türlü özensizliği ve yanlış kullanımları alışkanlık hâline getirmekten kaçınmak, yabancı dil hayranlığı ile yabancı sözcük tutkusundan kurtulmak düşüncesinin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların sosyal medya kullanırken Türkçenin kurallarına dikkat etme durumları incelendiğinde çoğunun bu konuda dikkatli ya da kısmen dikkatli olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta dikkat edilen noktalar *kelimeleri doğru ve tam yazma, ünlü harflere dikkat etme, Türkçeye zarar verecek kullanımlardan kaçınma, dil bilgisi kurallarına uygun yazma çabası, cümleleri tam yazma çabası, paylaşım yapmadan önce kontrol etme, çevredeki kişileri bu konuda uyarmadır*. Şenyuva, Ertüzün, Turhan ve Demir'in (2017) çalışmasında Z kuşağı, internet ortamında kelimelerin yazımında yanlış kısaltmalar yapma, konuşma dili unsurlarına yer verme ve bundan dolayı rahatsız olmamaları vb. nedenlerle diğer kuşaklardan farklı olarak değerlendirilmiştir. Çağlak'ın (2003) kitle iletişim araçlarında Türkçenin yanlış kullanımına yönelik çalışmasında da kitle iletişim araçları arasında, Türkçenin en çok zarar gördüğü yerin internet ortamı olduğu belirtilmiştir. Kızıltan ve Yangın Ersanlı'nın (2008) yaptıkları çalışmaya göre katılımcıların, kitle iletişim araçlarında kullanılan Türkçeye karşı son derece duyarlı davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aktaş ve Şentürk'ün (2014) çalışmasında ise sosyal medya aracı olan Twitter'da genel olarak Türkçenin hatalı, özensiz ve bilinçsiz kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu hususlar yabancı sözcük kullanımının yoğunluğu, kelime ve ses düzeyinde yapılan kısaltmalar, imla ve noktalamaya dikkat etmemedir. Temur ve Vuruş'un (2009) çalışma sonuçlarına göre teknolojik gelişmeler ve dil üzerinde yarattığı olumsuz etkiler incelendiğinde internet kullanıcılarının Türkçe karakterli harflerin yerine noktasız harfleri tercih ettikleri, Türkçedeki bazı seslerin yerine İngilizcede kullanılan sesleri tercih ettikleri, kelime içinde bazı ünlü ve ünsüz harfleri yazmadıkları, Türkçe ve İngilizce kelimeleri birlikte kullandıkları, eklerin yazımında yanlışlıklar yaptıkları ve konuşma dilindeki ifadeleri yazıya yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır. Arslan ve Kılıç'ın (2012) çalışma sonuçlarına göre ise öğretmenler internet ortamındaki yazışmalarda Türkçenin kurallarına dikkat etme, Türk alfabesinde

olmayan harflerin (x, w gibi) kullanılmasından ve üzerinde İngilizce yazılar olan giysilerin giyilmesinden rahatsız olma, Türk Dil Kurumunun Türkçeye giren yabancı kelimelere önerdiği karşılıkları kullanmaya özen gösterme, anlamını bilmediği bir sözcükle karşılaşıldığında Türkçe sözlüğe bakma, konuşurken ve yazarken yabancı kelimeler kullanılmasından rahatsız olma, yazım kuralları için gerektiğinde imla kılavuzuna bakma hususlarında öğretmen adaylarına göre daha bilinçli oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Gerek bu çalışma gerekse diğer çalışmalar incelendiğinde internet ortamında kullanılan Türkçenin birtakım sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir. Erdem ve Eskimen'in (2019) de belirttiği gibi kitle iletişim boyutu için özellikle internette Türkçenin kullanımına yönelik gerekli özenin gösterilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının Türkçe dil bilincine yükledikleri anlamın dil-kullanım ve dil-kültür kategorilerinde incelenebileceği görülmüştür. Dil-kullanım kategorisinde katılımcılar dil bilinci kavramını en çok *Türkçeyi kurallarına uygun kullanmaya özen gösterme* olarak ifade etmişlerdir. Dil bilinci kavramının katılımcılarda çağrıştırdığı diğer olgular ise *Türkçeyi korumak, Türkçenin önemini kavramak, Türkçenin güzelliklerinin farkında olmak, dilin bilinçli kullanılması, Türkçenin farkında olmak, Türkçenin sahip olduğu kelime hazinesini kullanmak ve dilin yaşatılmasıdır*. Dil-kültür kategorisinde ise katılımcılar dil bilinci ile ilgili *bir milletin varlığını sürdürmesi, bir toplumun kültür varlığının gelecek kuşaklara aktarılması, bir milletin kültürü olması ve Türkçenin ses bayrağı olması* olgularını ifade etmişlerdir. Şenyuva vd. (2017) yaptıkları çalışmada, farklı kuşaklardaki katılımcıların genel olarak Türk milletinin dilinin Türkçe olduğunu ve dilin toplumsal kimliğin belirleyicisi olduğu görüşünde hem fikir oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Sonuç olarak, ana dilimizin varlığını sürdürebilmesi için ana dili konusunda bireysel ve toplumsal duyarlık kaçınılmazdır (Kavcar, 2008). Dilin gelişmesi, doğru ve güzel kullanılması; insanların dil bilinci, sevgisi ve hassasiyetine sahip olmasıyla gerçekleşecek bir durumdur. Bu da bu konudaki nitelikli eğitimlerin yapılmasıyla yakından ilgilidir. Aktaş ve Şentürk'ün (2014) ifade ettiği gibi insanların ana dilini hatalı ve özensiz kullanmalarının sağlanması iyi bir dil ve kültür eğitiminden geçmektedir. Dil bilinci bireysel bir eylemdir. Toplum içinde yaşayan bireyler konuştukları dilin kurallarını inceliklerini öğrenmek, bilmek zorundadır. Bireyler güzel, etkili ve güçlü bir Türkçe kullanmak için yaşamları boyunca bir çalışma ve gayret içinde olmak zorundadır. Her bireyde dil bilinci aynı düzeyde olmaz. Bireyler ancak özel gayretlerle dil bilincine sahip olabilirler.

Türkçe kelimeler kullanmaya özen göstermek, internet ortamında doğru kullanımları tercih etmek, Türkçenin zenginliklerini keşfetmek ve bu keşfi gelecek nesillere aktarmak, kültürünü tanımak ve yaşatmak başta Türkçe öğretmenleri olmak üzere her branş öğretmenin ve toplumun her ferdinin sorumluluğudur.

Dil eğitiminde okul öncesi eğitim kurumlarından başlayarak yükseköğretim kurumlarına kadar bütün aşamalarda dilin bilinçli bir şekilde kullanılmasına ve dil bilincinin bir kurumsal politika haline getirilmesine çalışılmalıdır.

Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı dersi öğretim programları hazırlanırken dil bilincine yönelik özel bir başlık açılmalı ve burada ilköğretim ve ortaöğretim okullarının her bir aşaması için kazanım ve etkinlik örneklerine yer verilmelidir. Bu kazanımlar diğer kazanımların içine de serpiştirilebilir.

Dünyadaki her bireyin diline sahip çıkması ve dil bilincine sahip olması gerekli hatta zorunlu bir durumdur. Çünkü dil bilinci varlığımızın gelecek kuşaklara aktarıcısı olacaktır.

Makalenin Bilimdeki Konumu (Yeri)

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Makalenin Bilimdeki Özgünlüğü

Dil farkındalığına sahip ve dil bilinci yüksek olan bireylerin ana dillerinde ve öğrendikleri diğer dillerde daha başarılı olacakları bilinmektedir. Dil konusunda bilinçli olmak ve bu bilince önem vermek, dilde yaşanan olumsuz durumlara karşı durmak ve bu noktada çaba göstermek toplumların ana dillerine bağlılıklarını sağlayacaktır. Türkçe dil bilincine sahip olmak genel olarak öğretmenlerin özel olarak da Türkçe öğretmenlerinin sahip olması gereken hatta zorunlu olan bir husustur. Dil bilinci olmayan kişilerin anadili öğreticisi olamayacağından hareketle çalışmada, Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe dil bilinçlerinin belirlenmesi ve bu bilincin güçlendirilmesine yönelik nelerin yapılabileceğinin tartışılması amaçlanmıştır.

Kaynakça

Akarsu, B. (1998). *Dil-kültür bağlantısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.

Akbıyık, C., Karadüz, A. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Öğrencilerin internet ortamında kullandıkları yazılı sohbet dili üzerine bir araştırma. *Bilgi*, 64, 1-22.

Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

- Aktaş, E. ve Şentürk, L. (2014). Sosyal medyada Türkçenin kullanımı üzerin nitel bir araştırma. Kamil İşeri, Gökhan Çetinkaya, Tuğba Çelik, Sercan Demirgüneş, Tuğçe Daşöz, Yusuf Gençer (Yay. Haz.). *Türkçe eğitiminde kuramsal ve uygulamalı çalışmalar* içinde (s. 415-430). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arslan, A., Kılıç, Y. (2012). Türkçe öğretmenleri ile öğretmen adaylarının Türkçe bilinç düzeyleri (Ağrı ili örnekleme). *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 799-806.
- Balboni, P. E. (1993). *Language awareness in the national curriculum for language education in Italy*, 2(4), 187-193.
- Çağlak, E. (2003). Kitle iletişim araçlarında Türkçenin yanlış kullanımı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 4, 117-125.
- Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Türkçe öğretim programında belirtilen okuduğunu anlamayla ilgili kazanımlara ulaşma düzeyinin belirlenmesi (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Downes, P. (2010). Eric Hawkins obituary, Radical innovator in language teaching. 25 Ocak 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/education/2010/dec/16/eric-hawkins-obituary> sayfasından erişilmiştir.
- Erbay, N. ve Çakmak, İ. (2009). Küreselleşme, dilde tek tiplilik ve “makineleşme”. *Türk Dili Dergisi*, 692, 103-109.
- Erdem, C. ve Eskimen, A. D. (2019). Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının Türkçe bilinci üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 23-27.
- Ertuğrul İ. ve Keskin, N. (2012). İnternetin Türkçenin kullanımında ve toplum-birey yapısının değişimindeki rolü. *IUYD*, 3(2), 79-88.
- Eryılmaz, R. (2017). Milli kimlik unsuru olarak Türkçe ve Türkçenin güncel sorunları. 26 Ocak 2020 tarihinde https://www.academia.edu/35451939/M%C4%B0LL%C4%B0_K%C4%B0ML%C4%B0K_UNSURU_OLARAK_T%C3%9CRK%C3%87E_VE_T%C3%9CRK%C3%87EN%C4%B0N_G%C3%9CNCEL_SORUNLARI.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Gray, K. (1994). *Language awareness: A learner-centred view*, 3(3-4), 131-140.

- Hawkins, E. W. (1999). Foreign language study and language awareness. *Language Awareness*, 8(3-4), 124-142.
- İpek, B. (2015). Bireyde dil bilinci. *Journal of Turkish Language and Literature*, 1(2), 33-44.
- James, C. (2005). Eric Hawkins: A tribute on your ninetieth birthday. *Language Awareness*, 14(2-3), 80-81.
- Kavcar, C. (2008). Türkçe'nin güncel sorunları. 27 Şubat 2020 tarihinde <https://www.turkcede.org/turk-dili/770-turkcenin-guncel-sorunlari.html> sayfasından erişilmiştir.
- Kızıltan, N. ve Yangın Ersanlı, C. (2008). Üniversite öğretim elemanlarının dil bilinci ve Türkçe kullanım duyarlılığı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 39-50.
- Kolaç, E. (2009). Öğretmen adaylarının Türkçe sözlük ve yazım kılavuzu kullanma tutum ve görüşleri. *Türk Dili*, 691, 50-59.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma* (Çev. Ed. Selahattin TURAN). Ankara: Nobel Yay.
- Stainton, C. (1992). Language awareness: Genre awareness - a focused review of the literature. *Language Awareness*, 1(2), 109-121.
- Svalberg, A. M-L. (2016). Language awareness research: Where we are now. *Language Awareness*, 25(1-2), 4-16.
- Şenyuva, E., Ertüzün, F., Turhan, K. ve Demir, N. (2017). Türk diline ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve Türkçe bilinci: Kuşaklararası karşılaştırma. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1384-1397.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. Bilinç. 26 Ocak 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/sayfasından> erişilmiştir.
- Tekşan, K ve Kanık Uysal, P. (2018). Türk dili ve edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin Türkçe bilinç düzeyleri. *Milli Eğitim*, 218, 263-273.
- Temur, T. ve Vuruş, N. (2009). İnternet (genel ağ) ortamında Türkçenin kullanımına ilişkin bir çözümleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (22), 232-244.
- Yaman, H. (2011). Türkçe bilinci ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 151-167.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Extended Abstract

Language is both a means of communication and semiosis. Communication refers to the disclosure and sharing of thoughts and feelings while semiosis refers to “the process of transferring or transmitting an emotion or an intention from a mind to another or from one center to another in a primitive way or by using a set of indicators” (İpek, 2015, p. 34).

The Turkish Language Association (TDK, 2020) defines awareness as “one’s ability to know oneself and one’s environment; basic information or opinion; the process of clearly monitoring perceptions and information in mind”. It is possible to define linguistic awareness as “one’s sensitivity about one’s language and its area of use” (Erdem and Eskimen, 2019, p. 24). Linguistic awareness requires both individual and social awareness because “language plays a creative role in collective consciousness. According to Humboldt, the world views of societies are not different from their languages. In fact, each language constructs its own world. Society’s conceptions and perceptions of life manifest themselves in language, but language itself is not independent from that process” (Eryılmaz, 2017, p. 2).

One who is aware of one's language is more likely to use it well. Using language well both preserves it and contributes to its development. “Using language imperfectly is due to linguistic inadequacy. People who know the rules and subtleties of their language well can use it effectively and eloquently. We blame the language for our flaws and weaknesses” (Gövs, 2005, p. 23; in İpek, 2015, p. 35).

This study is a study that aims to determine the Turkish linguistic awareness of pre-service Turkish Language teachers ‘who study at the Department of Turkish Education. Within the scope of this general purpose, this study tried to determine the adequate state of awareness of pre-service Turkish Language teachers ‘about Turkish, pre-service teachers’ level of awareness of written works, oral culture, and vocabulary of the Turkish language, whether they paid attention to using the grammar rules and words of Turkish correctly. This study also tried to determine what the concept of Turkish linguistic awareness meant to pre-service Turkish Language teachers’.

Method

The study was conducted according to the ‘basic qualitative research’ pattern, which is one of the qualitative research varieties. The study group consisted of 35 third- and fourth-grade students of the Department of Turkish Language Education in the spring term of 2018-2019 academic year. The data were collected by using the “Receiving Opinion Form for the Determination of Language Consciousness of Pre-service Turkish Language Teachers” developed by the researchers. Data were analyzed using content analysis, which is a qualitative analysis method.

Results

Ten different themes were reached as a result of the interviews with the pre-service Turkish Language teachers’. Most of the pre-service teachers (n=22) stated that they had Turkish linguistic awareness (following grammar rules in speaking and writing, believing in its necessity as a Turkish pre-service teacher, etc.). Some of them (n=9) stated that they did not have that awareness while a small portion (n=4) stated that they had partial awareness.

Most participants who stated that they knew about the prominent literary works of Turkish literature (n = 19) also stated that they were trying to read them (f = 11).

Most participants who stated that they enjoyed reading the prominent works of the Turkish literature (n = 23) also stated that they read them voluntarily and with pleasure, considered them important and lovely works, believed that they improved their knowledge, culture, and world views, were motivated by reading the works of distinguished writers, and that the works of social realist authors influenced society.

To the question “Do you read even when you are not obliged to?” a significant portion of participants (n=15) responded “yes.”

To the question “Do you follow the periodicals of Turkish language or Turkish literature?” most participants (n=23) responded “yes.”

Regarding the state of being aware of Turkish oral culture narratives, most participants (n=30) stated that they were aware while three participants stated that they were not. Participants ‘explanations concerning the frequency, state or purpose of using Turkish oral culture narratives showed that some of them (n=7) did not use Turkish oral culture narratives although they mostly stated that knew about them.

Most participants stated that they used Turkish phrases (n=28) but some of them stated that they did not make any special efforts to use them (n=16).

Most participants stated that they paid attention to using Turkish words in speaking and writing (n=24) while a few stated that they paid partial attention (n=3) or paid no attention at all (n=4). Participants mostly emphasized that it was the responsibility of preservice Turkish teachers to use Turkish words (f = 6) and to choose Turkish words (f = 4).

Most participants (n=19) stated that they paid attention to grammar rules on social media while a significant part of participants (n=12) stated that they did not pay attention to grammar rules on social media. Those who stated that they paid attention to it stated that they mostly paid attention to the spelling and punctuation rules (f = 6). Those who stated that they did not pay attention to it stated that they wanted to save time, to tell in fewer characters, that they experienced fast writing anxiety and the important thing was to explain what they wanted to explain.

When the pre-service teachers who participated in the study were asked what the meaning of Turkish linguistic awareness meant to them, the categories of language-use and language-culture emerged. In the category of language-use, participants stated the concept of linguistic awareness mostly as paying attention to complying with Turkish grammar rules (f = 16).

Conclusion

- Most pre-service Turkish Language teachers 'stated that they had Turkish linguistic awareness, knew about the prominent works of the Turkish literature and enjoyed reading them, read them even when they were not obliged to, knew about Turkish oral culture narratives, made sure that they used Turkish words and phrases while speaking and writing, and followed grammar rules on social media.
- Most participants stated that they did not follow the periodicals of Turkish language or Turkish literature.
- Most participants associated the concept of linguistic awareness mostly with *paying attention to complying with Turkish grammar rules*.
- All branch teachers, especially Turkish teachers, and every member of society are responsible for using Turkish words, using Turkish correctly on the Internet, exploring

the riches of Turkish and passing it down to future generations, and learning culture and keeping it alive.

- Language should be used consciously, and linguistic awareness should be adopted as an institutional policy from preschool to higher education.
- Turkish and Turkish Language Literature curricula should especially address the concept of linguistic awareness and include learning outcomes and activities for each stage of primary and secondary education. Those outcomes can be integrated with others.
- It is a necessary, even a mandatory, condition for every individual in the world to preserve their language and develop linguistic awareness because linguistic awareness will be the means of passing down our existence to future generations.